

Ishavskvinnen Helfrid Nøis ser tilbake på Svalbardtida

— Av Stig Bjørnar Karlsen —

Jeg ville gjort det samme om igjen. Jeg har også inntrykk av at dagens ungdom er interessert i lignende utfordringer selv om de kanskje, uvisst av hvilken grunn, ikke er riktig så motige som vi var. Dessverre for de som har slike interesser, de som drar til Svalbard i dag vil ikke oppleve det jeg opplevde. Fugle- og plantelivet på øygruppen ikke som det var, men så hadde vi heller ikke snøscootere på tredvetallet.

Vi har snakket med 85 år gamle Helfrid Nøis. Hun er nok mest kjent som kona til Svalbardkongen Hilmar, men sannelig har også hun slitt seg gjennom iskalde Svalbardvintre, 7 ialt. Som et eksempel nevner hun da de to gikk over isen fra Sassen til Spitsbergen i 40 grader og storm. Jeg ville vi skulle grave oss ned, men Hilmar, som forøvrig alltid gikk uten kompass, ville ikke høre om sånt. Vi traff nøyktig på rett plass, på ei av de mange fangsthyttene Hilmar hadde på Svalbard. Han gikk etter fjelltoppen. Hun nevner da hun ventet fem døgn på at mannen skulle komme tilbake. Vær, forhold og at jeg ikke visste hvor han var, gjorde det nytteløst for meg å begynne å lete. Etter fem døgn kom både Hilmar og sola.

I dag bor hun i leilighet i sin datters hus på Valle utenfor Bodø. Her trives jeg ikke spesielt godt, sier hun. Bodø er en kjedelig by. Etter oppholdet på Svalbard og i Skottland under krigen har hun bodd på Tranøy på Senja og på Middagsfjell i Andøy. Helfrid er imidlertid født og oppvokst i Øksnes og hun bodde i Oslo mellom ungdomsårene og Svalbardtiden. Dit kom hun da hun nærmet seg 40.

Møttes på hurtigruta

Min far var svært interessert i Spitsbergen og da jeg møtte Hilmar Nøis på hurtigruta begynte han å skryte av Svalbard. Etter en tids brevskrivning, fikk han meg oppover. Det ble en tur jeg ikke glemmer fordi jeg ble så sjøsyk i den lille båten „Lyngen”. En italiensk lege forlangte vi skulle snu på grunn av vær og sykdom, men ferden gikk videre.

Villa?

Det var noe annet å komme til Svalbard enn det jeg hadde forestilt meg. Longyearbyen var ikke en by som jeg hadde fått inntrykk av gjennom brev til det moderne huset jeg bodde i ved Frognerparken. Nei, til min store overraskelse var det en brakkeby og Hilmars villa i Sassen var jo ikke akkurat en villa etter mine begreper. Etter hvert forsto jeg at jeg hadde mulighet til å gjøre noe for fangstmannen. Det var et typisk mannfolkstall i huset. Jeg ordnet opp og laget mat, men var også med ut på fangst.

Etter kort tid begynte jeg å pakke for å reise ned, men etter hvert som de forskjellige plantene dukket opp rundt huset ut på sommeren ble jeg svært fascinert av omgivelsene. Plante- og fuglelivet var av mine største interesser. Etter hvert som jeg begynte å ordne rundt huset i Sassen ble jeg mer og mer betatt, fant ut at dette var noe for meg og ble værende over sommeren.

85 år gamle Helfrid Nøis bor nå hos sin datter i Bodø. Her viser hun oss et bilde av sin mann Hilmar og hans bror Edvin.

Svalbardbasillen

Hilmar ville ha meg til å bli over vinteren, men da måtte vi jo gifte oss. Nå for tiden er det jo bare samboere, men vi kunne ikke leve sammen uten å være gift. Vi sto for sysselmannen, Det var slutten av tredveårene og jeg hadde bestemt meg for min første Svalbardvinter. Hilmars bror og min venninne fra Oslo kom opp, men hun ble bare en vinter. Senere skrev hun tilbake. I likhet med meg var hun bitt av Svalbardbasillen. Vi var på mange turer og ekspedisjoner. Mye interessant og spennende, men det var et hardt liv, ofte fryktelig kaldt.

Fine år i Skottland

De fire årene i Skottland under krigen var fine. Ikke led vi materiell nød og menneskene vi kom til var bare fantastiske. Hilmar fikk seg jobb som skipper på en Hollandsk mudderpram. Jeg var sammen med andre evakuerte kvinner og stelte i stand et hus. Kronprins Olav inspiserte. Vel møtt til et fritt Norge, sa Kronprinsen og jeg svarte og ønsket det samme til Hans Kongelige Høyhet. I Edinbourgh fikk vi leie

oss en villa. Penger var det bra med etter at vi hadde solgt skinn før vi dro. Mange var det som kom til oss, folk på perm o.s.v. Hilmar fikk seg jobb på et depot i byen.

Verre var det da vi kom tilbake til Svalbard og alt var røvet fra oss. De hadde brutt seg inn og tatt med seg alt av inventar, sølv, tøy, hermetisk mat. Til og med geværet som lå svært så godt skjult hadde de funnet, men der var bare kolben borte, så vi fikk skaffet en ny.

Dere lyver

Da vi skulle til Skottland trodde jeg heller ikke på de som kom og sa at vi skulle evakueres fra Svalbard. — Dere lyver, var mine ord. Vi hadde jo hørt på radioen at Norge var okkupert. Da det viste seg at vi måtte av gårde, gikk både multer og kjøttroll i store mengder på havet for at ikke tyskerne skulle få det. Vi måtte skyte hundene. Det var grusomt, så godt forhold som vi hadde fått til dem. Heller ikke flukten ble udramatisk. En av båtene som skulle beskytte oss ble oppsøkt av fiendens u-båt, men klarte seg.

Hilmar Nøis' villa i Sassen eies nå av staten og hvert år er det en

rekke turister der vi bodde for snart 50 år siden. Gjester var det også den gang. En rekke mennesker i forskjellige ærender, alle mulige slags ekspedisjoner. Å bo hos oss var helt naturlig, sier hun som var husmor for alle sammen.

Sport og detek-timen

Helfrid Nøis er en svært så ungdommelig 85-åring. Nå innrømmer hun at hun er litt lei av å snakke med alle om opplevelsene fra Svalbard. Uansett hvor jeg kommer er det en rekke mennesker som skal høre mine historier og det begynner å bli noen ganger nå. Pensjonistforeningen vil hun ikke være med. Nei, de sitter bare og snakker om hverandre. Ingen av dem er heller interessert i sport. Det er jeg helt oppslukt av, særlig nå etter at våre skijenter har gjort det så godt. Jeg ser detek-timen og følger godt med i politikk. Der må jeg nevne Høyre. Var en gang medlem selv i Oslo, men da jeg forsto hvordan de betraktet vanlige arbeidsfolk var det ut med en gang. Så stemmer du Høyre vil jeg ikke snakke mer med deg, sier Helfrid Nøis, ishavskvinnen med et strevsomt liv bak seg.